

ЦВЕТЕН ПРАЩЕЦ

НОВАЛИС

Бедна е почвата, приятели; трябва да пръснем безброй семена, за да ни дари тя скромна реколта.

1. Където и да търсим безусловното, намираме само вещи.
2. Обозначаването със звуци и с черти е възхитителна абстракция. За мене три букви означават „Бог“, няколко черти — милион неща. Как леко се борави тук с вселената, колко е зрима концентричността на духовния свят. Една команда задвижва армии, думата „свобода“ — нации.
3. Световната държава е тялото. Одушевява го красивият свят, светът на общуването. Тя е необходимият му орган.
4. Ученическите години са за поетичния ученик, академичните години — за склонния към философия. Академията би трябвало да бъде един изцяло философски институт: един Единствен факултет; цялата институция — организирана за пробуждане и целесъобразно упражняване на мисловната способност.
5. Ученически, в най-добрия смисъл на думата, са годините на изкуството да се живее. Посредством планомерно организирани опити човек се запознава с основните му принципи и става способен да действа в съответствие с тях по свое усмотрение.
6. Ние никога няма да познаем себе си напълно, но все пак ще имаме познание за себе си, дори и нещо много повече.
7. Някои задръжки напомнят движенията на пръстите на флейтиста: за да получи различни тонове, той задържа натисната ту една, ту друга клапа и като че ли свързва във всевъзможни съчетания звучащи и неми отвори.
8. Различието между химера и истина е заложено в различието на техните жизнени функции. Химерата живее от истината; истината живее свой живот в себе си. Човек премахва химерата така, както премахва болести и значи химерата не е нищо друго освен логическо възпаление или стихване, замечтаност и филистерство. Обикновено след замечтаност се създава впечатление за изтощеност на силата на мисълта, която може да се възстанови само със стишулация, принудителни средства, дозиращи в регресия. Често пъти филистерството преходява в измамна жизненост с опасни симптоми на революционност, които могат да се отстранят само с принудителни средства, дозиращи в прогресия. Двете предразположения могат да се преодолеят само с хронически, строго съблюдавани лечения.
9. Цялата наша възприятийна способност прилича на окото. Изображенията на обектите трябва да преминават през противоположни слоеве, за да се появят безпогрешно в зеницата.
10. Опитът е проба на рационалното и обратно. Неприложимостта на чистата теория — често обсъждана от практика като недостатък — се компенсира с рационалното приложение на чистия опит. Без да разчитат, че неминуемо ще успеят, истинските философи дават да се разбере за този недостатък. Заради него практикът изцяло отхвърля голата теория, без да подозира колко проблематично би било да се даде отговор на въпроса: „Теорията ли е заради приложението, или приложението е заради теорията?“

11. Най-висшето е най-разбираемото, най-близкото, най-насъщното.
12. Чудесата и действията на природните закони се редуват: те взаимно се ограничават, а заедно образуват едно цяло. Те са единни, като се отричат взаимно. Не съществува чудо без природно събитие и обратно.

13. Природата е враг на вечните притежания. По строги закони тя унищожава всички признания на собственост, заличава всякакви белези на формация. Земята принадлежи на всички поколения; всяко поколение претендира за всичко; възрастните не бива да бъдат облагодетелствувани от случайността, че са родени по-рано. През определени периоди от време правото на собственост се обезсилва. Подобряването и влошаването протичат при едни и същи обстоятелства. А ако тялото е собственост, която ми дава само право да бъда деен гражданин на планетата, то дори да загубя тази собственост, аз не мога да загубя себе си. Аз просто губя мястото си в училищния пансион — тук, на земята, и постъпвам в едно по-висше сдружение — това на студентите, последван от обичните ми съученици.

14. Животът е начало на смъртта. Животът е заради смъртта. Смъртта е в едно и също време кончина и начало, разделяла и по-тясно сближение. Благодарение на смъртта движението в обратна посока е доведено до край.

15. И философията си има своите цветове. Това са мислите, които човек никога не знае дали трябва да нарече красиви или остроумни.

(Фридрих Шлегел)

16. Фантазията помества идния свят или във висините, или в дълбините, или в преселението на душите. Ние бленуваме за пътешествия из Всемира — ала не е ли Всемирът в нас? Не познаваме дълбините на своя дух. Навътре води тайнственият път. В нас или никъде не е вечността с нейните светове — минало и бъдеще. Външният свят е свят на сенките. Той хвърля своите сенки върху царството на светлината. Сега наистина ни се струва, че вътре в нас е толкоз самотно, тъмно, без образ. Но когато премине това затъмнение и се отдалечи тялото, което засенчва светлината, всичко ще ни се стори много по-иначе. Тогава и ще се насладим повече, защото духът ни е търпял лишения.

17. Дарвин е забелязал, че при пробуждане светлината по-слабо заслепява, ако са сънувани ярко виждащи се предмети. Така че блазе на ония, на които се е присънило приживе как виждат. Очите им по-бързо ще привикнат на сиянието около света вътре в тях.

18. Как човек може да има усет за нещо, ако не носи в себе си кълна му? Това, което ми предстои да разбера, трябва органически да се развива в мене; а това, което на пръв поглед като че ли научавам, е само хранене, стимулиране на организма.

19. Седалище на душата е мястото, където се докосват вътрешният и външният свят. Там, където те се проникват, то е във всяка точка на проникването.

20. Ако при съобщаване на мисли се редуват абсолютно разбиране с абсолютно неразбиране, то това може да се нарече философска дружба. А нима със самите нас нещата не стоят по-добре? И какво друго е животът на един мислещ човек, ако не вечно звучаща вътрешна симфилософия?

(Фридрих Шлегел)

21. Гений е способността да се говори за въображаемите предмети като за действителни, а и те да бъдат третираны като такива. Следователно, талантът да се изобразява, точно да се наблюдава, целенасочено да се описва наблюдението е по-различен от гения. Няма ли такъв талант, човек вижда само наполовина и е само полугений; човек може да има заложбата за гений и тя да не се развие, ако липсва такъв талант.

22. Няма по-произволен предразсъдък от този, че на човек не е дадена способността да бъде извън себе си, със съзнанието да е отвъд сетивата. Човек във всеки момент е в състояние да бъде надсетивно същество. В противен случай той не би бил гражданин на света, той би бил животното. Разбира се, в такова състояние е твърде трудно да се вгълбиш в себе си, да намериш себе си — тъй като то постоянно, неминуемо е във връзка със смяната на другите наши състояния. Ала колкото повече съумяваме да осъзнаем това състояние, толкова по-живо, по-завладяващо, по-пълно е убеждението, което произтича от него; вярата в чисти откровения на духа. То не е виждането, чуването, чувствуването; то се състои от тях и е повече от тях: усещане за непосредствена увереност, поглед върху моя най-истински, най-присъщ

на самия мен живот. Мислите се преобразуват в закони, желанията — в осъществявания. За слабия човек фактът, че такъв момент съществува, е веруя. Особено очевидно става явлението при вида на някои човешки фигури и лица и преди всичко, когато погледът се спре на някои очи, съзря някои лицезображения, някои движения, когато слухът долови някои думи при четене на някои места, при едни или други възгледи върху живота, света и съдбата. Много случайности, някои природни събития и особено някои годишни времена и отрязъци от деня са свързани за нас с такива преживявания. Някои настроения са особено благоприятни за такива откровения. Болшинството от тях са моментни, незначителна част — временни, и само някои — трайни. В това отношение хората твърде се различават. Едни са способни за откровение, други не са, някой има по-скоро усет за него, друг — разбиране. Последният винаги ще остава в неговата мека светлина, докато първият само от време на време ще бъде озаряван от нея, но пък по-ярко и по-нюансирано. Не е изключено посочената способност да заболее и това ще означава или че усетът е прекомерно много, а разбирането — недостатъчно, или че има прекомерно много разбиране, а няма достатъчно усет.

23. Срамът безспорно е чувство за оскверненост. Към дружбата, любовта, благочестието би трябвало да се отнасяме с дискретност. За тях би трябвало да говорим само в редките мигове на откровение, да бъдем тихомълком еднородни. Тук всичко е твърде нежно, за да бъде премисляно и още повече — обсъждано.

24. Откъсването от себе си е източникът на всяко унижение, както и обратно — причината на всяко възвисяване. Първа стъпка се оказва погледът навътре, търсещ да открие нашето Аз. Който спре дотук, успява наполовина. Втората стъпка трябва да бъде активен поглед навън, свободно предприето, съсредоточено наблюдение на външния свят.

25. Никога няма да може да направи нещо първокласно като художник онзи, който обича да изобразява само своите изживявания и любими предмети, оня, на който не му дава сърце усърдно да проучва и непринудено да изобразява и предмета, който му е напълно чужд, напълно безинтересен. Художникът трябва да иска и да може да изобрази всичко. Така възниква големият стил на изобразяването, на който с основание така силно се възхищават у Гьоте.

26. За веднъж пристрастилия се към абсолютното, който не може да се откаже от него, няма друг изход освен винаги да си противоречи и да свързва срещуположни крайности. Ала това неминуемо е ставало за сметка на закона за непротиворечието, така че на човек му остава само да избере дали в такъв случай да иска да остане в състояние на пасивност, или да поиска да облагороди необходимостта, като я уважи в качеството на свободно действие.

(Фридрих Шлегел)

27. Своеобразна за Гьоте особеност се наблюдава в неговите съчетания на дребни незначителни случки със значителни събития. Изглежда, че с тях той няма друго намерение освен по поетичен начин да въвлече въображението в една мистериозна игра. И тук страничният гений е попаднал на следите на природата и е заимствувал от нея изкусен похват. Обикновеният живот е пълен с подобни случайности. Те съставляват една игра, която като всички игри цели да изненада и да заблуди. Много поверия от всекидневния живот почиват върху установяването на тази преобръната връзка. Така например лоши сънища означават щастие, вест за смърт — дълъг живот, бягащ заек — нещастие. Почти всички суеверия сред простолюдието почиват върху тълкувания на тази игра.

28. Върховната задача на образованието е да добием власт над своето трансцендентално Аз, да бъдем същевременно Азът на своето Аз. При все това, озадачаваща е липсата на развит усет и разбиране за другия. Не разбере ли напълно самия себе си, човек никога няма да се научи истински да разбира другите.

29. Хуморът е произволно усвоен маниер. Произволността е пикантното в него: хуморът е резултат от свободното смесване на обусловеното и безусловното. Благодарение на хумора специфично обусловеното става интересно за всички и придобива обективна ценност. Където се съединят фантазия и способност за съдене, възниква виц, където се съчетаят разум и произвол — хумор. Подигравката спада към хумора, но е с около степен по-долу от него: тя вече не е чисто артистична, а е и много по-ограничена. Онова, което Фр. Шлегел охарактеризира като ирония, според мене е само следствието, характерът на вглъбяването, на същинското при-

съствие на духа. Струва ми се, че иронията на Шлегел е самороден хумор. Многого имена са преимущество на една идея.

30. Незначителното, баналното, примитивното, грозното, безнравственото е в състояние да приобщава само посредством вица. То сякаш и съществува единствено заради вица: определението на неговата цел е вицът.

31. За да третира баналното със сила и лекота, от която се ражда прелестта, човек трябва да установи, ако сам не е банален, че няма нищо по-странно от баналното, и да има усет за странното, да го търси и много от него да предугажда. По този начин, дори да обитава в далече по-други сфери, той ще може да се харесва на обикновените натури, и то така, че те да го приемат като човек, който не би им сторил зло и винаги е готов да им се притече на помощ.

(Фридрих Шлегел)

32. Една е мисията ни: нашето земно призвание е образованието.

33. Да можеше да ни се яви един дух, тутакси бихме овладели собствената си духовност: ние бихме се вдъхновили едновременно от себе си и от духа. Няма ли вдъхновение, няма и духовно явление. Вдъхновението е в едно и също време явление и противоявление, посветеност и съобщение.

34. Човек просъществува и продължава да въздейства единствено в идеята, чрез спомена за своето земно съществуване. Няма друго средство за въздействие на духовете върху света. Ето защо обезателно трябва да се мисли за починалите. Това е единственият начин да се остане в съюз с тях. Дори Бог ни въздейства не иначе, а посредством вярата.

35. Интересът е съпричастност към страданието и дейността на едно същество. Нещо ме интересува, стига то да знае да ме накара да не остана безучастен към него. Няма по-силен от интереса, който човек проявява към самия себе си; така например основа на една забележителна дружба и приятелство става участието, за което ме привлича този, който ме занимава със себе си, който, като ми споделя, сякаш ме кани да участвам в неговото занимание.

36. Кой ли е изнамерил вица? Доведено до съзнанието ни, всяко свойство, всеки начин на действие на духа е един, в собствения смисъл на думата, новооткрит свят.

37. Духът винаги се явява в чужд, ефирен образ.

38. Сега засега духът само тук-там се раздвижва: кога ли духът ще се раздвижи във всичко? Кога човечеството вкупом ще започне да размишлява за себе си?

39. Човек просъществува в истината. Пожертвува ли истината, той жертвува себе си. Онзи, който измени на истината, изменя на себе си. Има се предвид не че лъже, а че действува против убежденията си.

40. Във веселите души няма виц. Вицът излага едно нарушено равновесие: той е в едно и също време последица от нарушението и средство за възстановяването му. Същинският виц е в страстта. Състоянието на разпад на всички отношения, отчаянието или духовното загиване е най-ужасно вицово.

41. За обичния ни предмет не можем да се наслушаме, да се наприказваме. Нас ни радва всяка нова, точна хвалебствена дума за него. Но не от нас зависи той да стане предмет на всички предмети.

42. Ние задържаме безжизнения материал заради неговите отношения, заради неговите форми. Ние обичаме материала, доколкото той принадлежи на същество, достойно за обич, носи следите му или има прилика с него.

43. Същинският клуб е сплав от институт и общност. Както института, така и той има цел и тя не е определена, а е неопределена, свободна: хуманността въобще. Всяка цел е сериозна; общността изцяло е весела.

44. Предметите на общественото развлечение не са нищо друго освен средства за вдъхване на живот. Това обуславя избора, смяната, третирането им. Обществото не е нищо друго освен съвместен живот: единна мислеща и чувстваща личност. Всеки човек е едно малко общество.

45. За нас да се върнеш към себе си означава да се абстрахираш от външния свят. За духовете земният живот съответно означава отправяне поглед навътре, навлизане дълбоко в

себе си, иманентна активност. Така земният живот възниква от една изначална рефлексия, от едно първично навлизане, съсредоточаване в себе си, свободно като нашата рефлексия. И обратно, духовният живот на земята се ражда от прорив в тази първична рефлексия. Духът повторно се разгръща, наново излиза извън себе си, отчасти наново сменя посочената рефлексия и едва в този момент той за пръв път казва „аз“. Вижда се колко относително е движението навън и движението навътре. По същество това, което наричаме навлизане навътре, представлява излизане навън, повторно приемане на началния облик.

46. Наистина ли няма какво да се каже за така несправедливо третирания напоследък човек от всекидневието? Та нима по-голямата част от силата не спада към упоритата посредственост? А и не трябва ли човекът да е повече от един човек от народа?

47. Там, където цари безискусна склонност към размисъл, а не просто към осмисляне на една или друга мисъл, има и напредък. У твърде много учени тази склонност липсва. Те са се научили да умозаклучават и да правят изводи така, както един обушар се е научил да прави обувки и ни най-малко не им хрумва, нито си дават труд да установят основанието на масите. А в това е спасителният път. У мнозина тази склонност е само моментна. Тя крепне и отслабва най-често с годините, а понякога — с изнамирането на системата, която са търсили, за да спестят за в бъдеще усилието да размишляват.

48. Заблудата и предразсъдъкът са бреме. Те косвено са средства за стимулиране на активния човек, който надмогва всяко бреме. За слабия човек те са средства, които, като му дават възможност да се утвърди, го правят още по-слаб.

49. Народът е идея. Ние трябва да станем народ. Съвършеният човек е един малък народ. Самородната популярност е висшата цел на човека.

50. Всяко образователно равнище има за начало детството. Ето защо най-образованият, най-свободен човек прилича на дете.

51. Всеки любим предмет е средоточие на един рай.

52. Интересно е това, което ме привежда в движение не заради самия мен, а като средство като зено от . . . Класическото ни най-малко не ми влияе, то ми въздействува само по косвен път — чрез мен самия. То не съществува за мене като класическо, ако аз не го положа като такова, в качеството на нещо, което не би ми въздействувало, ако сам не си бях наложил и поопирил неговото поражение за мен, ако не откъснеш къс от себе си и не оставеш този къс по своеобразен начин да израсне пред очите ми. Така да израсне, че насмалко и да съвпадне със сетивното възприятие на обекта — и да видя пред себе си обекта, в който обичайно възприемаемият обект и идеалът, взаимно проникнали се, образуват само един чуден индивид.

53. Да установява правила за отдала се на изкуството индивиди, благодарение на които те да бъдат за първи път разбрани в собствения смисъл на думата, е занимание на художествения критик, чиито творби подготвят историята на изкуството.

54. Колкото по-объркан е човек, често пъти обърканите хора ги наричат глупаци, толкова по-вероятно е да стане нещо от него, ако той прилежно изучи себе си, и обратно — организираните улове трябва да се стремят да станат истински учени, фундаментални енциклопедисти. Отначало на хаотичните натури се налага да се борят с неимоверни трудности, те едва-едва напредват, с мъка се учат да работят: но пък след това те завинаги овладяват и усвояват онова, което са научили. Организираният ум навлиза в нещата отведнъж, но също така отведнъж ги и напуска. Той за кратко време оставя след себе си началния стадий, но обикновено там и остава. На него му е трудно да направи последните стъпки и той рядко съумява да си наложи, при една или друга степен на школуваност, наново да се постави в положение на начинаещ. Объркаността е свидетелство за изобилие от сили и способности, но също така и за оскъдни взаимоотношения, категоричността — за истински взаимоотношения, но за слаби възможности и сили. Ето защо обърканият човек е така напредничав, така склонен към усъвършенстване, докато напротив, порядъчният човек твърде рано се оттегля като филистер. Сами по себе си порядъчността и категоричността още не означават яснота. Като работи над себе си, разпиленият човек постига такава небесна кристалност, такава просветленост относно себе си, каквато твърде рядко се удава на човека на реда. Истинският гений обединява тези крайности. Динамичността го свързва с втория, а изобилието — с първия.

55. Интерес питае само индивидът; ето защо нищо класическо не е индивидуално.
56. Истинското писмо е поетично по своята природа.
57. Като принцип на сродствата вицът е и разтворител на всичко¹. Вицово е например да се смесва евреинът с космополита, детството с мъдростта, разбойничеството с благородността, добродетелността с куртизанството, изобилието с липсата на съдна способност в наивността и така нататък — до безкрайност.
58. Най-достопочтен изглежда онзи човек, първото впечатление от когото е впечатлението за хрумване на нещо абсолютно вицово: а именно, че той е в едно и също време дух и определен индивид. Сякаш през всеки съвършен човек преминава някакъв дух, който като идеал пародира зримото явление. Като че ли при някои хора този дух изрязва от зримото явление едно лице.
59. Инстинктът за общество е инстинкт за организация. Чрез тази духовна асимилация често пъти от най-обикновен състав около някоя духовно богата личност се формира безупречна общност.
60. Интересното е кръжащата около красотата материя. Където има дух и красота, там с концентрични трептения се натрупва най-доброто от всички натури.
61. Немецът открай време си е глуповат. В близко бъдеще обаче той сигурно ще стане глупакът на глупаците. С него нещата се развиват така, както би следвало да се развиват с повечето глупави деца: той ще си заживее и ще поумнее едва след като измрат преждевременно поумнелите негови братя и сестри и той стане единственият господар в къщата.
62. Най-доброто в науките е тяхната философска съставка, така както най-доброто в органическите тела е животът. Какво ще остане, ако лишите науките от философското в тях — пръст, въздух и земя.
63. Човечеството е хумористична роля.
64. Нашата древна националност е била, струва ми се, същински Римска. Затова, разбира се, защото сме се образували именно по пътя, по който са се образували римляните; така че наименованието Римска империя наистина ще да е било една прелестна мъдра случайност. Германия е Рим — като страна. Страна — това е една голяма територия с градини и. Капитол вероятно може да се определи по гъщия кръсък, надаван пред галите. Истинктивно универсалната политика и тенденция у римляните е заложена и в немския народ. Най-доброто, което постигнаха французите в революцията, е порцията германщина.
65. Съдилищата, театърът, дворот, църквата, правителството, публичните събрания, академие и т. п. са сякаш специалните, вътрешни органи на мистичния град-държава.
66. Случайностите в нашия живот са материал, с който можем да правим каквото си искаме. Какво ли не прави от живота си онзи, у когото има много дух. Всяко запознатство, всяка приумица биха били за един същински духовен човек първото звено от една безкрайна редица, начало на безкраен роман.
67. Благородният дух на търговците, истинската едра търговия процъфтяваше единствено през Средновековието и особено в епохата на немската ханза. Медичите, Фуджерите бяха търговци на място. Болшинството наши търговци, включително и най-крупните, са само бакалии.
68. Преводът е или граматически, или свободен, или митичен. Митичните преводи са преводи от най-висок стил. Те представят чистият съвършен характер на единичната художествена творба. В тях ни се предлага не действителното произведение на изкуството, а идеалът за същото. Считам, че все още няма цялостен образец от такива преводи. Но пък ясниме им следи се долавят в духа на някои критики и описания на произведения на изкуството. Тези преводи изискват интелект, в който поетическият и философският дух да са се проникнали в цялото им богатство. Гръцката митология отчасти представлява такъв превод на една национална религия. Такъв мит е и съвременната мадона.
- Граматическите преводи са преводи в обикновения смисъл на думата. За тях е нужна немалка начетеност, но пък са достатъчни само разсъдъчни способности.

¹ Новалис е използвал латинския израз: *menstruum universalis*, водещ началото си от Парацелзус (1493—1541) — немски алхимик.

За да бъдат свободните преводи действително свободни, е нужен висш поетически дух. При тях никак не е трудно да се стигне до изопачаване — като това в Бюргеровия превод на Омир в ямбове, в този на Поупън, а и във всички френски преводи. Истински свободно превеждащият в действителност сам трябва да бъде художествен творец и да е в състояние по един или друг начин да предава идеята на цялото. Той трябва да бъде поет на поета, т. е. да умее да го оставя да говори в съответствие и с неговата, и със собствената си идея на поет. Подобно е отношението на гения на човечеството към всеки отделен човек.

Не само книгите, всичко може да се превежда по тези три начина.

69. Неимоверната болка понякога парализира чувствителността на човек. Душата се разлага. Отгук и убийственият мраз, освободената сила на мисълта, шумната непрекъсната вихорност на този вид отчаяние. Тогава липсва каквото и да е влечение. Човек остава сам като някаква гибелна сила. Скъсал връзки с останалия свят, той постепенно сам себе си съсипва и става принципен мизантроп и богоненавистник.

70. Нашият език е или механичен, атомистичен, или динамичен. Истински поетическият език обаче трябва да бъде органичен, жив. Човек твърде често чувствава, че не му достигат думи, за да може отведнъж да предаде няколко идеи.

71. В древността поет и проповедник бяха едно и също нещо и едва по-късните времена ги обособиха. Истинският поет обаче винаги е проповедник, така както и истинският проповедник винаги си е оставал поет. Дали пък не трябва бъдещето да възстанови старото състояние на нещата?

72. Писмените произведения са мислите на държавата, архивите — паметта ѝ.

73. Колкото повече усъвършенствуваме сетивата си, толкова по-способни ставаме да различаваме индивидите. Най-съвършеното сетиво би било с най-голяма възприемчивост за своеобразието на нещата. На него би отговарял талантът да се фиксира индивид, чиято величина и енергия е от средна величина. Ако човек налага волята си съобразно такова сетиво, възникват страсти за или против една или друга индивидуалност: любов и омраза. Умението, с което играе собствената си роля, той дължи на това, че, подвластен на разума, насочва това сетиво към самия себе си.

74. Нищо не е по-необходимо за истинската религиозност от едно съединително звено, което да ни свързва с божеството. На човек чисто и просто не е дадено непосредствено да бъде във връзка с него. Когато избира съединителното звено, той трябва да бъде напълно свободен. При това и най-малката принуда би била във вреда на неговата религия. Характерното тук е изборът; ето защо образованите хора ще изберат твърде сходни съединителни звена, докато необразованият човек, напротив, както обикновено, ще бъде воден от случайността. Но тъй като хората, способни на свободен избор, са така малко, то някои съединителни звена ще станат общи за всички — било по случайност, по асоциация или защото са особено подходящи за тази цел. По този начин възникват националните религии. Колкото по-самостоятелен става човек, толкова по-частен става характерът на съединителното звено, свойствата му се диференцират, а и отношенията на този човек към него стават по-разнообразни и по-строителни: фетиши, звезди, животни, герои, кумири, богове, Богочовек. Не минава много време и човек вижда колко относителни са тези избори; незабелязано той достига до идеята, че същността на религията не зависи чак толкова от природата на опосредствувашото звено, а се заключава само във възгледа за същото, в отношенията към него.

Идолопоклонство в най-широкия смисъл на думата би било да счита, че това опосредствувашо звено в действителност е самият бог. Нерелигиозно е да не допусна никакво опосредствувашо звено; в това отношение както суеверието и идолопоклонството, така и безверието, или теизмът, който може да бъде наречен и ранно юдейство, свидетелствуват за липса на религия. Истинска религия е онази, която възприема свързващото звено за свързващо звено, счита го едва ли не за орган на божеството, за неговото сетивно явление. В това отношение, когато са били в плен на Вавилонците, евреите са съхранили истински религиозната тенденция, религиозната надежда, вярата в една бъдеща религия — тя ги е променила изоснови по един чуден начин и ги е запазила с удивително постоянство чак до наши дни.

Разгледана по-отблизо обаче, същинската религия се оказва сякаш антиномично разделена на пантеизъм и монотеизъм. Позволявам си волността да не приема пантеизма в обичайния смисъл на думата, а да разбирам под същия идеята, че всичко би могло да бъде орган на божеството, посредник, ако аз го въздигна в такова: обратно, монотеизъм наричам вярата, че на света за нас съществува само Един такъв орган, че само той отговаря на идеята за посредник и единство чрез него може да се узнае Богът — ето защо аз заставам самия себе си да го избира: инак монотеизмът не би бил същинска религия. Колкото и несъвместими да изглеждат тези две религии, то те все пак могат да се обединят — достатъчно е да се превърне монотеистичният посредник в посредник спрямо света — посредник на пантеизма и в нещо като негов център и те, макар и по различен начин, да станат необходими един на друг. Ето защо молитвата, или религиозната мисъл се състои от тройно възходяща, неделима абстракция или полагане. За религиозния човек всеки предмет може да бъде един храм в смисъла, който авгурите влагат в тази дума. Дух на този храм е вездесъщият първосвещеник, монотеистичният посредник, който сам се намира в непосредствени връзки с божеството.

75. Основата на всяко вечно съюзяване е една абсолютна устременост във всички посоки. На тази основа се крепи силата на йерархията, на същинското масонство и на невидимия съюз на истинските мислители. В нея е заложена възможността за една световна република — римляните, чак до кайзерите, започнаха да реализират тази възможност в действителност. Първ Август изостави посочената основа, а Адриан напълно я унищожи.

76. Почти винаги ръководителят, върховният служител на държавата е бил смесван с представителя на гения на човечеството, който е част от единството на обществото или на народа. Всичко в държавата е действие за показ, животът на народа е представление; духът на народа значи също трябва да бъде зрим. Този зрим дух възпяваща като в хилядолетното царство — без наша намеса, — или пък по избор — с единомислие, открито или мълчаливо, съгласие. Безспорен факт е, че болшинството от князете собствено не са били князе. Те, повече или по-малко, са били нещо като представители на гения на своята епоха, а управлението в преобладаващата си част се е намирало съответно в ръце на нископоставени лица. Съвършен представител на гения на човечеството без труд би могъл да бъде същинският свещеник и поетът като такъв.

77. Нашият всекидневен живот се състои от неизменно едни и същи практически действия. Кръгът от привички е само едно помощно средство — в услуга на основното средство — нашето земно съществуване въобще, в което са се смесили различни начини на съществуване. Филистерите водят само живот във всекидневието. Изглежда, основното средство е тяхната единствена цел. Всичко, което те вършат, е заради земния живот — такъв, какъвто той им изглежда и би трябвало да бъде според собствените им твърдения. Те го гарнират с поезия само при крайна нужда, след като привикнат за малко да прекъсват потока на ежедневието си. Като по правило такова прекъсване настъпва в края на всяка седмица — затова и бихме могли да го наречем ежеседмична треска. В неделя работата се преустановява. Те заживяват малко по-добре от обикновено. Неделното опиянение завършва с дълбок сън — малко по-дълбок от обикновено. Затова и в понеделник всичко все още се върши с бърз темп. Техните празненства „до плезир“ не могат да не бъдат презиждани с условности, обичайни, модни, ала при тях и удоволствието се прави като всичко друго — мудно и сковано.

Филистерът е на върха на поетичното си съществуване, когато е на пътешествие, на сватба, на кръщение или в черква. Тук се изпълват, и дори надрастват, и най-дръзките му желания. Тяхната така наречена религия въздейства само като опият: възбуждащо, упоивашо, а на болезнените им слабости — успокоително. Сутрешните и вечерните молитви са им нужни като закуската и вечерята. Те не могат да се откажат от тях.

Грубоватият филистер си представя небесните радости като при храмов празник, сватба, пътешествие или бал; по-финият прави от небето една разкошна черква с красива музика, великолепие, столове в партера — за простолудиято — и капели и балкони за знатта.

Най-лоши измежду тях са революционните филистери. Към тях, а и към изметта сред напредничавите умове спада типът на алчните хора.

Груба корист е неминуемият резултат от материалната притесненост. Най-неимоверна и голяма е една нова сензация за жалкия човечец. Той не знае нищо по-голямо от нея. Нищо чудно, че, дрсиран жестоко от външни обстоятелства, умът е само хитър роб на един такъв тъм господар и се напруга и грижи само за неговите наслади.

78. В далечните времена на изнамиране на способността за съждения всяко ново съждение беше находка. Толкова по-голяма ставаше ценността на тази находка, колкото по-приложимо, по-ползотворно биваше съждението. Писането на сентенции, които сега ни се струват съвсем обикновени, по онова време предполагаше необикновена живост на ума. Налагаше се да се впрягат гений и проникателност, за да се открият нови отношения с новото средство. Прилагането на същото към най-свособразните, най-интересните и най-общите страни на човечеството не можеше да не предизвиква особено възхищение и да не привлече върху себе си вниманието на всички способни умове. По този начин възникваха безброй многото максими, така високо ценени във всички времена и от всички народи. Напълно възможно е с хода на времето подобна сълба да споходи и сегашните ни гениални открития. Не е изключено да дойде времето, когато всички те ще станат така обикновени, както са моралните сентенции понастоящем, и нови, по-възвишени открития да започнат да занимават неуморния дух на човека.

79. По самото си понятие законът е закон в действие. Закон без действие не е закон. Законът е каузално понятие, смесица от сили и мисли. Ето защо човек никога няма съзнание за закона като такъв. А доколкото човек си мисли за закона, то той е само някакво твърдение, някаква мисъл във връзка с някаква способност. Безкомпромисната, упоритата мисъл е устремена мисъл. Тя опосредува закона и обикновената мисъл.

80. Една прекомерна услужливост от страна на органите би застрашила земното ни съществуване. В състоянието, в което се намира понастоящем, духът би се възползувал от нея по пагубен начин. Известна инертност на органа би ограничила духа от недопустим произвол в действията му и би го подтикнувала постоянно да съдействува за нуждите на земния свят. Свидетелство за несъвършеното състояние на духа е, че това съдействие го обвързва изключително с отсания свят. Затова то по принцип е ограничено във времето.

81. Юриспруденцията съответствува на физиологията, моралът — на психологията. Видоизменени в природни закони, законите на разума, формулирани в учението за правото и учението за нравствеността, дават основоположенията на физиологията и психологията.

82. Проклятието от духа на общността е равнозначно на смърт.

83. В повечето от религиозните системи към нас се подхожда като към крайници от тялото на едно божество: щом те не приемат импулсите на това тяло и макар и да не действуват целенасочено против неговите закони, искат да следват своите собствени движения и да не бъдат крайници, то божеството се заема с лечението им — те биват или мъчително излекувани, или ампутирани.

84. Всяка специфична подбуда носи специфичен смисъл. Колкото е по-нова, толкова е по-семпла, но пък и по-завладяваща, колкото е по-определена, по-диференцирана, по-разнолика, толкова е по-слаба. При първата си мисъл за Бога например индивидът бива изцяло завладян от неудържим порив на чувствата; така е и при първата идея за философията, човечеството, всемира и т. н.

85. Дълбоко вътрешна приобщеност на всички познания, сциентистка република — ето високата цел на учените.

86. Защо да не може по броя на основоположенията, които се съдържат в една частна наука, да се определи отстоенето ѝ от всеобщата наука, а с това и мястото, което тя заема сред останалите частни науки. Колкото по-малко на брой са основоположенията, толкова по-висша е науката.

87. Изкуственото обикновено се разбира по-добре от естественото. За простото е нужен повече дух, отколкото за сложното, но пък и по-малко талант.

88. Спокойно би могло да се каже, че човек знае как да създаде един свят, но му липсва само нужната апаратура, съответната арматура за неговите сетивни инструменти. Принциплът на един военен кораб например е заложен в идеята на корабостроителя и той съумява да я

реализира с помощта на маса хора и необходими инструменти и материали, като с всички тях той сякаш сам се превръща в огромна машина. Така че една мимолетна идея често пъти изисква могъщи органи, огромни маси материя и следователно, ако не актуално, то потенциално човекът е творец.

89. От всяко докосване се поражда субстанция, чисто въздействие продължава дотогава, докато трае докосването. В това е причината за всички синтетични видоизменения на индивида. Докосванията обаче биват от страна на един човек или взаимни. Първите са основа на вторите.

90. Колкото по-малко знае за природата човек, толкова по-голяма е способността му да приема знания. Впечатлението при всяко ново познание е много по-дълбоко, много по-живо. Това ясно се забелязва при първи стъпки в науката. При преобладаващо учене следователно се губи способността за приемане на нови знания. Незнанието, в което се изпада в случая, е противоположно на незнанието на начеващия. Последното е от недостиг на познания, а тук то е от излишък им. Тук то обикновено има симптомите на скептицизма. Ала това е един мним скептицизъм — скептицизъм вследствие подразбираща се слабост на нашата способност за познание. Няма я силата да се овладее масата и свършено да се оживи под определен образ: не достига пластическа способност. Сега вече лесно могат да се обяснят и откривателският дух у младите и у мечтателите, и шастливите находки на интелигентния начинаещ или на лаика.

91. Все по-дълбоко проникващата мисъл не се задоволява дори с изграждането на светове, ала едно обичащо сърце засища устремения дух.

92. Ние сме в отношения с всички части на вселената, а така също с бъдещето и с далечното минало. И само от насочеността и от трайността на нашето внимание зависи кое отношение ще предпочетем да задълбочим, кое отношение трябва да стане за нас първостепенно важно и активно. Една действителна методология на този подход би трябвало да бъде поне нещо като дългоочакваното изкуство да се правят открития, а дори и повече от него. Човек ежечасно процедира според неговите закони и няма съмнение, че е възможно те да бъдат установени чрез гениално самонаблюдение.

93. Историкът организира исторически същества. Историческите факти са маса, на която историкът придава форма, съживявайки я. Излиза, че и историята се подчинява на принципите на оживотворяването и организацията въобще и докато тези принципи не са налице, не съществуват и действително исторически изкуствени образования, а чисто и просто едни или други следи от случайни оживотворявания, оставени от спонтанен гений.

94. Досега едва ли не всеки гений е бил едностранчив — резултат на някаква болестна конструкция. Някои са били с прекалено много усет за външно съществуващото, а други — с прекалено силна чувствителност към вътрешния свят. На природата рядко се е удавало да постигне равновесие между двата вида, една свършено гениална устроеност. В много случаи по случайност се е установявала свършена съразмерност, но това не е могло да трае дълго, тъй като тя не е била постигана и затвърждавана от духа: оставало се е при шастливите моменти. Геният, който пръв би проникнал в себе си, би открил там характерния зародиш на един необитан свят; той би направил откритие, което би следвало да бъде най-забележителното в световната история, тъй като с него ще започне съвсем нова епоха на човечеството и едва тогава ще стане възможна каквато и да е истинска история: тъй като извървяният до този момент път вече ще съставлява една самостоятелна, напълно разбираема цялост. Опорната точка извън света е намерена и Архимед вече може да изпълни своето обещание.

95. До абстракцията всичко е единно, ала е единно като хаос; след абстракцията всичко наново бива обединено, ала това обединяване представлява свободно свързване на самостоятелни, самоопределени същества. От множеството хора се е получило общество, хаосът се е преобразувал в разнolik свят.

96. Ако светът е едва ли не утаяване на човешката природа, то светът на боговете е сублимация на същата. Двата процеса протичат едновременно. Няма утаяване без сублимация. Подвижността, която се губи при единия процес, се възвръща при другия.

97. Златен век има там, където са децата.

98. Сигурността пред себе си и пред невидимите сили е била основата на досегашните духовни царства.

99. Движението на доближаване се състои от все по-големи прогресирания и регресирания. И едните, и другите се забавят, и едните, и другите се ускоряват, и едните, и другите отвеждат към целта. В романа например се създава впечатлението, че писателят е ту близо до играта, ту се отдалечава от нея, а той е най-близо до нея в мига, когато изглежда най-отдалечен.

100. Дори да бъде сурово и безчовечно третиран, един престъпник не може да се оплаква от несправедливостта. Неговото престъпление е било навлизане в царството на насилието, на тиранията. В такъв свят не съществуват мяра и пропорция. Ето защо не бива да го учудва несоразмерността на противодействието.

101. Учението за приказното съдържа историята на света-първообраз. То обхваща древността, настоящето и бъдещето.

102. Ако духът осветява, то всяка истинска книга е библия. Само че рядко се пише книга заради самата книга; сравним ли духа с благороден метал, повечето книги биха били ефраимити². Разбира се, всяка полезна книга следва да бъде поне добре сплавена. При търгуване благородният метал не бива да се използва чист. Много истински книги имат съдбата на кюлчетата злато в Ирландия. Години наред те служат само за тежести.

103. Някои книги са по-дълги, отколкото изглеждат. В действителност те нямат край. Скучата, която те носят, е истински абсолютна и безкрайна. Блестящи примери за това ни дадоха господата Хайденрайх, Якоб, Абих и Пьолиц. Всеки би могъл да посочи и други имена от известните му такива.

104. Писали са се много антиреволюционни книги за революцията. Бурке обаче написа една революционна книга против революцията.

105. Почти всички, които наблюдаваха революцията, и особено умните и аристократичните измежду тях, я обявиха за опасна за живота и заразна болест. Те не отидоха по-далече от симптомите, а по различни начини ги подведоха един под друг и ги изтълкуваха. Някои я счетоха просто за местно зло. Най-гениалните й противници настояваха за кастрация. Те не можах да не забележат, че тази мнима болест не е нищо друго освен криза от навлизане в пубертета.

106. Та как да не ти се иска да бъдеш съвременник на един действително велик човек! Днес болшинството от образованите немци не са на това мнение. То е достатъчно изтънено, за да отрича всяко величие, и се придържа към усредняването им. Ако Коперниковата система не беше толкова устойчива, би им било съвсем удобно пак да превърнат слънцето и звездите в блуждаещи огньове, а земята — във всемир. Затова и Гьоте, който днес е действителният наместник на поетическия дух на земята, бива третиран по възможно най-низък начин и намиран за жалък в мига, в който не удовлетвори очакванията за едно обикновено пиление на времето и ги настрои против себе си. Интересен симптом за такава откровена слабост на душата е общият прием, оказан на „Херман и Доротея“.

107. Представители на геогнозията вярват, че физическият център на тежестта се намира под Фец и Мароко. Като представител на човекознанието Гьоте счита във „Вилхелм Майстер“, че духовният център на тежестта се намира под немската нация.

108. Досега не е можело да се описват хора, тъй като не се е знаело какво е човекът. Едва след като се узнае какво е човекът, ще може и индивидите да бъдат действително генетично описани.

109. Няма нищо по-поетично от спомена и предчувствието или представата за бъдещето. Представите за праисторически времена ни теглят към смъртта, към чезненето. Представите за бъдещето ни тласкат към нов живот, към съкращаване на времето, към всепоглъщаща активност. Ето защо всеки спомен е меланхолен, всяко предчувствие — радостно. Той усмирява прекалено буйната жизненост, то подсилва един преизтощен живот. Ежедневното настояще свързва миналото и бъдещето или като ги ограничава и постига тяхното съприкосновение, или

² Ефраимити — свинни монети от епохата на Фридрих II (XVIII в.).

като ги държи в застиналост едно спрямо друго и постига тяхната кристализация. Съществува обаче едно духовно настояще, което уеднаквява миналото и бъдещето, като ги разтваря едно в друго: и тази смесица е елементът, атмосферата на поета.

110. У боговете човешкият свят е орган на общността им. И тях ги обединява поезията, както и нас.

111. Напълно спокойно изглежда нещо, което е напълно неподвижно спрямо външния свят. То всячески може да се измени, но по отношение на външния свят винаги ще си остава в покой. Този принцип се отнася до всички автономни видоизменения. Ето защо красивото изглежда така спокойно. Всичко красиво е себепросветлен, свършен индивид.

112. Всеки човешки лик буди за живот зародиш на индивидуалност у съзерцаващия го. Така това съзерцание става безкрайно, то бива свързано с чувството за някаква неизчерпаема сила и това го прави абсолютно оживотворяващо. Като съзерцаваме самите себе си, ние сами себе си оживотворяваме. Без тази именно зрима и чувствувана безсмъртност ние не бихме могли да мислим истински.

Тази осезаема непригодност на земния образ на тялото да бъде изрази орган на обитаващия го дух енеопределената, движещата мисъл, станала основа на всички истински мисли, тя е причина за еволюцията на мисловните способности, тя е, която ни заставя да допуснем съществуването на един умопостигаем свят и на безкрайно много изказани изяви и органи във всеки дух, чийто изявител или корен е неговата индивидуалност.

113. Колкото по-убога е една система, толкова повече тя ще се понарави на многознайковците. Сред тях например най-голямо одобрение получи системата на материалистите, учението на Хелвеций, а така също и на Лок. Показателно е, че в наши дни Кант все още може да намери повече привърженици от Фихте.

114. Все още не е изнамерено изкуството да се пишат книги. Но то е на прага да бъде изнамерено. Фрагменти от такова естество са литературни семена. Разбира се, сред тях може да има и безплодни зрънца: ала все пак дано поне някои да поклънат!

Превел от немски: Димитър Зашев